

PRAWNOKARNA OCHRONA ŻYCIA CZŁOWIEKA PRZED UMYŚLNYM ZAMACHEM W DRODZE KU INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Viktor Hryshchuk

Państwowy Uniwersytet Spraw Wewnętrznych we Lwowie
Ukraina

<https://orcid.org/0000-0002-6781-9243>

Streszczenie: W artykule poruszono podstawowe prawnokarne problemy ochrony prawa człowieka do życia w Ukrainie. Omówiono pojęcie morderstwa człowieka zgodnie z obowiązującym Kodeksem karnym Ukrainy i doktryną prawa karnego. Scharakteryzowano cechy podstawowego zestawu morderstwa człowieka, kwalifikowanych zestawów morderstwa człowieka, zestawów morderstw człowieka w okolicznościach łagodzących. Zwrócono uwagę na karanie zabójstw człowieka w ramach obowiązującego Kodeksu karnego Ukrainy. Przedstawiono propozycje naukowców doktryny ukraińskiego prawa karnego o poprawę ochrony prawa człowieka do życia na Ukrainie.

Słowa kluczowe: prawo człowieka do życia, zabójstwa, odpowiedzialność karna za zabójstwa, Kodeks karny Ukrainy

WPROWADZENIE

Uznanie prawa człowieka do życia w międzynarodowych aktach prawnych odbyło się stosunkowo niedawno. Albowiem dopiero Powszechna deklaracja praw człowieka z 10 grudnia 1948 r. stanowi, że „każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby”. Z kolei Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, która została zawarta dnia 4 września 1950 r. w Rzymie stwierdziła, że „prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę”. Powyższe przepisy zostały wielokrotnie potwierdzone przez społeczność międzynarodową. Mianowicie, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r. stanowi: „Każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia. Prawo to powinno być chronione przez ustawę”. Dnia 28 kwietnia 1983 r. w Strasburgu został sporządzony Protokół Nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący

zniesienia kary śmierci, który zawiera następujący przepis: „Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie”. Sygnatariusze tego protokołu, w tym także Ukraina, mogą przewidzieć karę śmierci w swoim ustawodawstwie tylko za czyny popełnione w czasie wojny lub nieuchronnego zagrożenia wojną.

Podobnie artykuł 27 Konstytucji Ukrainy zatwierdza prawo do życia, jako podstawowe prawo naturalne każdego człowieka: „Każdy człowiek ma niezbywalne prawo do życia. Nikogo nie można samowolnie pozbawić życia. Obowiązkiem państwa jest bronić życia ludzkiego. Każdy ma prawo do obrony własnego życia i zdrowia, życia i zdrowia innych ludzi – w wypadku bezprawnych zamachów na ich życie”.

I

Życie uważane jest najcenniejszym dobrem nie tylko dla jednostki, ale także dla społeczeństwa ukraińskiego jako całości, dlatego ochrona życia ludzkiego jest gwarantowana przez Konstytucję Ukrainy, a za zamach na życie przewidziana jest najbardziej surowa odpowiedzialność, tzn. odpowiedzialność karna.

Odpowiedzialność karna z tytułu strony podmiotowej zabójstwa umyślnego (zabójstwo powszechne) przewidziana jest w ustępie 1 art. 115 k.k. Kwalifikowane gatunki zabójstwa w okolicznościach obciążających są przewidziane w ust. 2 art. 115 k.k.

Badanie wszelkiego zbioru zjawisk jest bardziej skuteczne i łatwiejsze, jeśli zjawiska te uda się poddać klasyfikacji. Klasyfikować znaczy podzielić na grupy, klasy, rodzaje według określonych kryteriów. Najbardziej rozpowszechnionym kryterium do klasyfikacji zabójstw w prawie karnym Ukrainy jest stopień ciężkości zabójstwa, na podstawie którego możemy określić następujące rodzaje zabójstw: 1) zabójstwo bez okoliczności obciążających lub łagodzących karę – podstawowy skład strony podmiotowej zabójstwa umyślnego, lub zabójstwo powszechne; 2) zabójstwo w okolicznościach obciążających – zabójstwo kwalifikowane; 3) zabójstwo w okolicznościach łagodzących.

II

Artykuł 115 ust. 1 k.k. stanowi, że zabójstwo to przestępstwo umyślne, czyn bezprawny, polegający na pozbawieniu innego człowieka życia. Może być spowodowane w drodze działania lub zaniechania działania. Zazwyczaj

zabójstwo jest popełniane przez działanie. Badaczy dzieli je na działania fizyczne i działania informacyjne. Działania fizyczne przejawiają się w użyciu siły fizycznej, która nakierowana jest na dokonanie bezprawnego zamachu oraz zmianę przez to sfery zewnętrznej, fizycznej przedmiotów świata materialnego. Działania informacyjne polegają na zachowaniu społecznie niebezpiecznym, które ma na celu przekazywanie odpowiednich treści innym osobom, i przejawia się w formie werbalnej, a także w różnych czynnościach przekazujących informacje: w gestach semantycznych i ruchach ekspresyjnych. U niektórych przestępców łączą się działania fizyczne i działania informacyjne. W przypadku popełnienia zabójstwa umyślnego, działania winnej osoby mają przede wszystkim charakter fizyczny, a ich celem jest naruszenie toku procesów biologicznych zachodzących w organizmie ludzkim lub funkcji ważnych narządów innej osoby (zadanie ciosów, ran postrzałowych, trzymanie pod wodą, itp.). Przewidują zatem przemoc w połączeniu ze społecznie niebezpiecznym bezprawnym oddziaływaniem na ciało innej osoby.

Niemniej, zabójstwo także może być popełnione poprzez psychiczne oddziaływanie na ofiarę. Na przykład, gdy osobie cierpiącej na ciężką postać choroby serca, zostanie wysłany fałszywy telegram o śmierci jej najbliższych, spodziewając się, że umrze z powodu zawału serca. Wpływ psychiczny wystąpi również w przypadku skłonienia osoby, która nie rozumie znaczenia i konsekwencji swoich czynów, do spowodowania sobie śmierci, lub w przypadku sugestii hipnotycznej, itp.

Umyślne zabójstwo może zostać popełnione także w wyniku bezczynności. Bezczynność jest bierną formą zachowania się osoby, polegającą na niewykonaniu przez nią konkretnych działań (czynności), które ona powinna była i mogła wykonać w określonych warunkach. Bezczynność różni się od działania fizycznego, zwłaszcza brakiem ruchów ciała i związanego z tym wykorzystania przedmiotów świata zewnętrznego, sił i praw natury lub działań innych osób.

Społecznie niebezpiecznym skutkiem zabójstwa jest śmierć ofiary. Najbardziej przekonujące jest określenie, że końcowym momentem życia człowieka jest nastąpienie śmierci o charakterze nieodwracalnym. Zgodnie z art. 15 ustawy Ukrainy o transplantacji narządów i innych materiałów anatomicznych człowieka z 16 lipca 1999 r., człowiek uważany jest za zmarłego od czasu śmierci jego mózgu. Śmierć mózgu oznacza nieodwracalne ustanie wszystkich jego funkcji.

Zgodnie z ust. 1 cz. 1 instrukcji dotyczącej ustalenia śmierci osoby na podstawie śmierci mózgu, zatwierdzonej przez rozporządzenie Nr 226 Mini-

sterstwa Ochrony Zdrowia z dnia 25 września 2000 r., śmierć mózgu jest całkowitym i nieodwracalnym zaprzestaniem wszystkich jego funkcji, zarejestrowanych w stanie, gdy serce działa w warunkach wymuszonej wentylacji płuc. Śmierć mózgu jest równoznaczna ze śmiercią człowieka.

Od śmierci nieodwracalnej należy odróżniać śmierć kliniczną, gdy mimo zaprzestania oddechu i bicia serca w bardzo krótkim okresie, życie w ciele nie ustaje, a jego funkcje żywotne mogą zostać przywrócone.

W celu określenia strony podmiotowej zabójstwa, należy ustalić, że społecznie niebezpieczne skutki w postaci śmierci ofiary znajdują się w związku przyczynowo-skutkowym ze społecznie niebezpiecznym czynem sprawcy. Śmierć innej osoby zatem musi być koniecznym i uzasadnionym skutkiem czynu popełnionego przez winnego, oskarżonego o popełnienie przestępstwa. Jeśli czyn ten jest tylko jednym z warunków nastąpienia śmierci, to znaczy, gdy śmierć jest okazjonalnym, a nie logicznym wynikiem tego czynu, możliwe jest stwierdzenie braku znamion przestępstwa lub występowania innej formy przestępstwa lub usiłowanie zabójstwa.

Związek przyczynowy w zabójstwie umyślnym może mieć charakter pośredni, ujawniony przez:

1) działanie przyrządów automatycznych (mechanizm zegarowy, różnego rodzaju opóźniacze wybuchu);

2) przewidziane czynności ofiary, które mogą być tak prawne (np. rozpakowanie paczki zawierającej urządzenie wybuchowe lub uruchomienie silnika zaminowanego samochodu), jak i nieprawne (np. w razie celowego instalowania w kabinie samochodu urządzenia mechanicznego, pozbawiającego życia tego, kto nielegalnie przywłaszcza samochód);

3) działanie osoby nieletniej lub chorej psychicznie, która nie jest świadoma swoich czynów;

4) działanie sił natury (np. pozostawienie na mrozie człowieka pobitego do utraty przytomności);

5) działanie osób trzecich (np. opóźnione lub nieprofesjonalne udzielenie pomocy medycznej).

Podmiot podstawowego składu zabójstwa umyślnego, zgodnie z prawem karnym Ukrainy, jest powszechny. Definicja prawna powszechnego podmiotu przestępstwa w ukraińskim prawie karnym została określona w art. 18 k.k. Jest nim osoba fizyczną podlegającą odpowiedzialności karnej, która popełniła przestępstwo w wieku ponad 14 lat.

Zgodnie z art. 23 k.k., o winie decyduje nastawienie psychiczne osoby wobec popełnionego czynu lub bezczynności, przewidziane w niniejszym Kodeksie i ich konsekwencje, wyrażone w formie zamiaru lub zaniedbania.

Ujmując winę jako cechę składu podstawowego przestępstwa zabójstwa umyślnego, należy zauważyć, że prawo karne Ukrainy ustanowiło w tym przypadku umyślną formę winy. Definiując zamiar (jak również winę w ogóle), ustawodawca odwołuje się do intelektualnych i wolicjonalnych cech psychiki. Cecha intelektualna zamiaru (bezpośredniego i ewentualnego) polega na: 1) uświadomieniu przez osobę społecznie niebezpiecznego charakteru jej działania (czynu lub bezczynności); 2) przewidywaniu jego społecznie niebezpiecznych konsekwencji w postaci śmierci człowieka. Wolicjonalna cecha zamiaru przejawia się w pragnieniu osoby nastania społecznie niebezpiecznych konsekwencji jej czynów (zamiar bezpośredni) lub świadome założenie ich nastania, bez chęci tego (zamiar ewentualny).

W przypadku popełnienia zabójstwa umyślnego, osoba zakłada zarówno nieodwracalność, jak i ewentualną możliwość śmierci innej osoby. O przewidywaniu nieodwracalności nastąpienia zaznaczonych konsekwencji świadczyć może intensywność działań sprawcy (siła uderzeń, ich liczba), użycie takiego narzędzia przestępstwa, które obiektywnie może spowodować śmierć, ukierunkowanie czynów sprawcy na naruszenie organów życiowych, które może doprowadzić do śmierci lub ciężkiego obrażenia ciała.

Motyw zabójstwa umyślnego może być znamieniem kwalifikującym. W szczególności, znaczenie kwalifikujące, zgodnie z pkt 6 i 7 ust. 2 art. 115 k.k., mają motyw korzyści majątkowej i motyw chuligański. Motyw przestępstwa należy odróżniać od jego celu. Celem przestępstwa jest określony wyimaginowany i pożądaný wynik końcowy, którego sprawca chce osiągnąć, dopuszczając się czynu społecznie niebezpiecznego. Cel przestępstwa, podobnie jak motyw, na Ukrainie może również mieć wartość kwalifikującą: w szczególności, znaczenie ma czy przestępca chciał ukryć inne przestępstwo, czy ułatwić jego popełnienie.

Zabójstwo, o którym mowa w ust. 1 art. 115 k.k. (zabójstwo powszechne) karane jest pozbawieniem wolności na okres od siedmiu do piętnastu lat.

III

W razie występowania okoliczności obciążających (zabójstwo kwalifikowane), Kodeks karny Ukrainy zawiera obszerny wykaz przestępstw tego typu w ust. 2 art. 115. Są to następujące zabójstwa umyślne: 1) dwóch lub więcej osób; 2) nieletniego dziecka lub kobiety, która, jak wiedział sprawca, była w ciąży; 3) zakładnika lub porwanej osoby; 4) dokonane ze szczególnym okrucieństwem; 5) dokonane w sposób, zagrażający życiu wielu ludzi; 6) z chęci korzyści majątkowych; 7) z pobudek chuligańskich; 8) osoby lub

jej bliskiego krewnego w związku z wykonywaniem przez nią obowiązków służbowych lub publicznych; 9) w celu ukrycia innego przestępstwa lub ułatwienia jego popełnienia; 10) w związku ze zgwałceniem lub przemocą seksualną; 11) popełnione na zamówienie; 12) popełnione przez uprzednią konspirację grupy osób; 13) popełnione przez osobę, która wcześniej dokonała zabójstwa umyślnego, z wyjątkiem zabójstw przewidzianych w artykułach 116-118 k.k.; 14) oparte na nienawiści rasowej, etnicznej lub religijnej.

Karę za wymienione zabójstwa dokonane w okolicznościach obciążających wymierza się w postaci pozbawienia wolności na okres od dziesięciu do piętnastu lat lub dożywociem, a ponadto konfiskatą mienia, jeśli zabójstwo umyślne zostało popełnione z motywów korzyści majątkowych.

W doktrynie prawa karnego pojawiło się kilka sugestii dotyczących dopełnienia ust. 2 art. 115 k.k. nowymi rodzajami zabójstw w okolicznościach obciążających. Mianowicie, chodzi o typ zabójstwa w związku z porwaniem człowieka; w celu zdobycia narządów i tkanek ofiary; dokonane przez organizację przestępczą; popełnione przy rabunku; wymuszeniu; bandytyzmie; zabójstwo rodziców, osób najbliższych z chęci zysku i/lub braku szacunku wobec nich; zabójstwo przez osobę, która unika dochodzenia w celu uniknięcia odpowiedzialności; zabójstwo z udziałem kobiety, osoby nieletniej lub osoby, która nie podlega odpowiedzialności karnej; zabójstwo osoby, która jest w stanie bezbronnym; zabójstwo popełnione przez podmiot specjalny – osobę, która wykorzystuje swoje stanowisko służbowe do zaangażowania zależnych od niej osób funkcyjnych do popełnienia zabójstwa; z użyciem broni palnej; ze względu na pochodzenie etniczne lub z przekonania ideologicznego.

Uzasadniono niektóre sugestie dotyczące doskonalenia standardów regulacji, zabójstwa umyślnego w okolicznościach obciążających: osoby lub jej bliskiego krewnego w związku z wykonywaniem przez tę osobę funkcji urzędniczych lub publicznych; w celu ukrycia innego przestępstwa lub ułatwienia jego popełnienia; z chęci uzyskania korzyści majątkowych.

IV

Zabójstwem w okolicznościach łagodzących w prawie karnym Ukrainy uznaje się: 1) zabójstwo w stanie intensywnego podniecenia emocjonalnego (art. 116); 2) zabójstwo matki jej nowonarodzonego dziecka (art. 117); 3) zabójstwo w wyniku przekroczenia granic obrony koniecznej (art. 118); 4) zabójstwo w wyniku nadużycia środków zatrzymania przestępcy (art. 118).

W prawie karnym Ukrainy zabójstwo umyślne popełnione w stanie intensywnego podniecenia emocjonalnego przewidziane jest w art. 116 k.k. Prawdopodobnie, złagodzenie odpowiedzialności karnej za ten rodzaj zabójstwa umyślnego wynika z trzech okoliczności: 1) społecznie niebezpieczny czyn podmiotu, został wywołany zabronioną przemocą, systematycznym znęcaniem się lub poważną obrazą od strony ofiary; 2) subiektywna część składu przestępstwa charakteryzuje się szczególnym stanem emocjonalnym podmiotu – nagle pojawiającym się silnym podnieceniem emocjonalnym; 3) zamiar pozbawienia życia ofiary także pojawił się nagle, na skutek intensywnego podniecenia emocjonalnego i został natychmiast zrealizowany.

Przemoc psychiczna to zabronione i karane wyrządzenie szkody moralnej drugiej osobie. W szczególności przemoc psychiczna może być dokonana poprzez groźby wyrządzenia szkody fizycznej, majątkowej lub moralnej, demonstracyjne i cyniczne wyrządzenie szkody moralnej, obrazy, szyderstwa, itp. Zabroniona przemoc, wywołująca stan intensywnego podniecenia emocjonalnego, może być nakierowana zarówno przeciwko przedmiotowi zabójstwa, jak i przeciwko jego krewnym lub bliskim osobom, których los nie jest obojętny dla sprowokowanego. Dość często bezprawną przemoc, systematyczne znęcanie się i dotkliwie obrazy mają charakter kombinowany, np. groźby, zastraszania i obrazy są wyrządzane wraz z zadawaniem obrażeń ciała.

Pojawienie się stanu intensywnego podniecenia emocjonalnego w wyniku prawnego użycia siły wobec podmiotu (np. przy jego zatrzymaniu przez funkcjonariuszy policji, w razie popełnienia przez niego przestępstwa lub innego wykroczenia) lub nie w wyniku systematycznego znęcania się lub poważnej obrazy, wyklucza odpowiedzialność takiego podmiotu zabójstwa na podstawie artykułu 116 k.k.

Regularne znęcanie się może przejawiać się w szyderstwie, przemocy psychicznej lub fizycznej o charakterze cynicznym, prześladowaniu, zastraszaniu, niezasłużonym potępieniu, nieodpowiedniej krytyce, ironii, celowych kpinach i podobnych działaniach popełnionych, co najmniej trzy razy.

Ciężka obraza – treść etymologiczna pojęcia „obrazy” jest następująca: pogardliwe wypowiedzenie się, zły czyn, itp., nakierowane przeciwko komukolwiek i wywołujące u niego poczucie gorczy, bólu emocjonalnego; uraza, niesprawiedliwość, krzywda. Natomiast „znieważać” oznacza zadawać komuś ból duchowy, krzywdy moralne; urażać, drażnić, upośledzać.

Cechą konieczną obiektywnej strony przestępstwa zabójstwa umyślnego, która jest przewidziana w artykule 116 k.k., jest czas popełnienia zabójstwa. Przesłanie z tego artykułu może być popełnione tylko wtedy, gdy podmiot

przebywa w stanie intensywnego podniecenia emocjonalnego, który zwykle jest krótkotrwały i trwa przez kilka minut, chociaż w niektórych przypadkach może trwać dłużej. Strona podmiotowa zabójstwa umyślnego w stanie intensywnego podniecenia emocjonalnego ma dwie niezbywalne cechy: 1) wina w postaci zamiaru; 2) szczególny stan emocjonalny sprawcy. Stan intensywnego podniecenia emocjonalnego to jest nagły, krótkotrwały proces emocjonalny, spowodowany takimi działaniami ofiary, jak bezprawna przemoc, systematyczne zastraszanie i dotkliwa obraza; stan uzewnętrzniany jest szybko i gwałtownie, oraz istotnie ogranicza świadomość podmiotu, jego zdolność do rozumienia swoich czynów i panowania nad nimi. Zatem, w wyniku intensywnego podniecenia emocjonalnego, zdolność podmiotu do zrozumienia sytuacji i jej oceny znacznie się pogarsza, jak również jakość kontroli nad sobą i przewidywanie możliwych konsekwencji.

Podmiot zabójstwa umyślnego, popełnionego w stanie intensywnego podniecenia emocjonalnego, jest specjalny – osoba fizyczna, która w chwili popełnienia zbrodni ukończyła 14 lat, i w czasie popełnienia przestępstwa przebywała w stanie intensywnego podniecenia emocjonalnego, wywołanego gwałtownie na skutek przemocy, regularnego znęcania się lub ciężkiej obrazy od strony ofiary. Takie zabójstwo jest karane karą ograniczenia wolności na okres do pięciu lat lub pozbawieniem wolności na taki sam okres.

Odpowiedzialność za umyślne zabójstwo przez matkę jej nowonarodzonego dziecka określa art. 117 k.k. Cechy analizowanego przestępstwa są następujące: 1) ofiarą takiego przestępstwa może być tylko własne nowonarodzone dziecko sprawcy; 2) konieczną cechą jest czas popełnienia przestępstwa – podczas porodu lub bezpośrednio po porodzie; 3) podmiotem przestępstwa jest matka, która rodzi lub urodziła dziecko.

Odpowiedzialność karna za pozbawienie życia cudzego nowonarodzonego dziecka następuje na ogólnych zasadach. Społecznie niebezpieczny czyn kobiety, która zabija swoje nowo narodzone dziecko, wynika z jej szczególnego stanu fizycznego i psychicznego podczas porodu. Przestępstwo może być popełnione w formie dowolnego działania (uduszenie, utopienie, zakopywanie w ziemi, itp.) lub także w formie zaniechania. Zaniechanie może przejawiać się zwłaszcza w umyślnym nieokazaniu pomocy medycznej od razu po porodzie, odmowie podawania jedzenia, odmowie opieki, pozostawieniu na ulicy lub w chłodnym pomieszczeniu w celu spowodowania śmierci dziecka.

Odnosząc się do strony podmiotowej przestępstwa należy stwierdzić, że struktura tego przestępstwa obejmuje umyślną formę winy w obu jej postaciach: zamiar bezpośredni lub zamiar ewentualny. W drodze popełnienia

czynu, który ma na celu pozbawienie życia dziecka w czasie porodu lub dziecka nowonarodzonego, matka jest świadoma społecznej szkodliwości swojego czynu, przewiduje wystąpienie konsekwencji społecznie niebezpiecznych i chce lub świadomie pozwala na ich wystąpienie. Zamiar pozbawienia życia nowonarodzonego dziecka może mieć miejsce przed porodem, w momencie porodu lub po zakończeniu porodu. Motyw i cel nie mają wpływu na zakwalifikowanie umyślnego zabójstwa matki swojego nowonarodzonego dziecka.

Art. 118 k.k. zawiera specjalną listę znamion zabójstwa umyślnego – zabójstwo w wyniku przekroczenia granic niezbędnej obrony lub w wyniku nadużycia środków zatrzymania przestępcy. Ofiarami tego przestępstwa mogą być: 1) osoba, która popełnia społecznie niebezpieczny czyn zamachu i w odniesieniu do której osoba, która broni się, stosuje niezbędne środki obrony (art. 36 k.k.); 2) osoba, której działania zostały potraktowane przez zwinionego w nieprawidłowy sposób (art. 37 k.k.); 3) osoba, która popełniła przestępstwo i do której sprawca używa środków w celu zatrzymania (art. 38 k.k.).

Strona podmiotowa przestępstwa obejmuje: 1) działania, mające na celu pozbawienie życia osoby, dokonującej zamachu lub osoby podlegającej zatrzymaniu; 2) skutki w postaci śmierci tego, kto dokonuje zamachu lub osoby, podlegającej zatrzymaniu; 3) związek przyczynowy między zaznaczonymi działaniami a konsekwencjami w postaci śmierci; 4) określone warunki. Zabójstwo umyślne podlega kwalifikacji na podstawie tego artykułu w trzech przypadkach, a mianowicie, w razie:

1) przekroczenia granic koniecznej obrony. W tym przypadku dokonywane jest zabójstwo sprawcy zamachu, w obronie przed czynem społecznie niebezpiecznym, ale z przekroczeniem granic koniecznej obrony, tzn. z powodu widocznej rozbieżności pomiędzy wspomnianą szkodą a niebezpieczeństwem zamachu lub warunków obrony. Obrona konieczna, zgodnie z ust. 1 art. 35 k.k., obejmuje działania, podjęte w celu obrony zapewnionych prawem praw oraz interesów osoby, która się broni lub innej osoby, a także interesów publicznych i interesów państwowych przed społecznie niebezpiecznym zamachem, poprzez wyrządzenie temu, kto napada szkody, niezbędnej i wystarczającej w danej sytuacji w celu natychmiastowego zaprzestania lub ustąpienia zamachu. Prawomocną obroną jest obrona konieczna, która odpowiada warunkom (kryteriom), opracowanym przez naukę prawa karnego. Warunki te można podzielić na dwie grupy: 1) warunki charakteryzujące zamach społecznie niebezpieczny; 2) warunki charakteryzujące akt obronny. Do pierwszej grupy należą następujące: 1) zamach ma charakter czynu spo-

łecznie niebezpiecznego; 2) zamach jest czynny; 3) zamach jest rzeczywisty. Do drugiej grupy należą: 1) osoba broni prawa i interesy własne, innej osoby lub interesy publiczne lub państwowe; 2) szkoda jest wyrządzana sprawcy zamachu, a nie innej osobie (osobom); 3) obrona nie przekracza granic obrony koniecznej. W myśl ust. 3 art. 36 k.k., przekroczeniem granicy obrony koniecznej (nadmiar obrony) jest umyślne wyrządzenie nadmiernej szkody, nieporównywalnej do niebezpieczeństwa zamachu lub warunków obrony przeciwko temu, kto dokonuje zamachu. Przekroczenie granic obrony koniecznej jest karane jedynie w przypadku umyślnego zadania napastnikowi śmierci (art. 118) lub ciężkich obrażeń ciała (art. 124);

2) przekroczenia granic obrony w wyimaginowanych warunkach obrony. Zabójstwo popełniane jest w okolicznościach, gdy rzeczywistego zamachu społecznie niebezpiecznego ze strony ofiary nie było, a osoba zawiniona, błędnie oceniając działania ofiary, przez pomyłkę założyła obecność takiego zamachu. Kwestia, czy dana osoba miała podstawy do błędnego wniosku o występowaniu społecznie niebezpiecznego zamachu, rozstrzygana jest w świetle szczegółowych okoliczności sprawy;

3) nadużycia środków, niezbędnych do zatrzymania przestępcy. W tym przypadku dochodzi do zabójstwa osoby, która popełniła przestępstwo, nadużywając środków koniecznych do zatrzymania przestępcy, to znaczy do ewidentnej rozbieżności pomiędzy wspomnianą szkodą a niebezpieczeństwem zamachu lub warunków zatrzymania przestępcy. Prawomocne zatrzymanie sprawcy przez ofiarę lub inne osoby jest aktem przemocy popełnionym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa i mającym na celu krótkotrwałe pozbawienie wolności takiej osoby w celu przekazania jej władzom, jeżeli działania te są spowodowane koniecznością zatrzymania i odpowiadają niebezpieczeństwu popełnionego zamachu oraz warunkom zatrzymania. Powodem do zatrzymania osoby jest popełnienie przestępstwa. Wyrządzenie przestępcy w razie nadużycia środków niezbędnych do zatrzymania, nieciężkiej szkody: pozbawienie wolności, uderzanie, pobicie, zadawanie obrażeń ciała o stopniu lekkim lub średnim, uszkodzenie mienia, nie jest wykroczeniem karnym. Pod ciężką szkodą, jak wynika z ust. 2 art. 38 k.k., należy rozumieć umyślne spowodowanie śmierci lub obrażeń ciała o stopniu ciężkim zatrzymywanej osobie.

Podmiotowa strona zabójstwa umyślnego podczas przekroczenia granic obrony koniecznej lub w wyniku nadużycia środków, niezbędnych do zatrzymania przestępcy, charakteryzuje się winą w postaci zamiaru bezpośredniego lub ewentualnego. Podmiot takiego przestępstwa jest specjalny – osoba fizyczna, w tym także funkcyjna, podlegająca odpowiedzialności karnej,

która w chwili popełnienia przestępstwa ukończyła 16 lat, i która znajduje się w stanie obrony koniecznej, obrony wymaginowanej lub prawnego zatrzymania osoby, która popełniła przestępstwo. Zabójstwo umyślne w wyniku przekroczenia granic obrony koniecznej lub w wyniku nadużycia środków, niezbędnych do zatrzymania sprawcy przestępstwa, karane jest pracami poprawczymi na okres od dwóch lat lub ograniczeniem wolności do trzech lat lub pozbawieniem wolności na okres do dwóch lat.

PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania pozwalają stwierdzić, że poziom ochrony karnoprawnej życia ludzkiego na Ukrainie w ogólnym zakresie odpowiada tradycji europejskiej. Razem z tym, wciąż istnieją możliwości jej doskonalenia.

CRIMINAL LAW PROTECTION OF HUMAN LIFE AGAINST DELIBERATE ASSASSINATION ON THE WAY TO EUROPEAN INTEGRATION

Summary. The article discusses the basic criminal law problems of protecting human right to life in Ukraine. The notion of the murder of a person in accordance with the current Criminal Code of Ukraine and the doctrine of criminal law was discussed. Characteristics of the basic composition of murder of a human, qualified components of the murder of a person, components of human murders in mitigating circumstances were characterized. Attention was paid to punishing human killings under the current Criminal Code of Ukraine. The paper presents the doctrine of Ukrainian criminal law based on the proposals of scientists to improve the criminal law protection of human right to life in Ukraine.

Key words: human right to life, murder, criminal responsibility for the murders, Criminal Code of Ukraine